

Aistit, muistot ja media: näkökulmia henkilökohtaisiin ja kollektiivisiin mielenmaisemiin

SIRPA TANI

Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto

Tani, Sirpa (1996). Aistit, muistot ja media: näkökulmia henkilökohtaisiin ja kollektiivisiin mielenmaisemiin (Senses, memories and the media: snapshots of personal and collective mindscapes). Terra 108: 2, pp. 103–111.

In this article I approach the question of place in the context of everyday life, popular culture and the media. With the concept of place I mean space filled with meanings. Place is always a person's own; it is subjectively experienced and produced. Despite the personal production of place, the images of our environment can never be based on individual experiences only; they also rely on intersubjectively shared meanings. Part of these meanings are conveyed by the images and stereotypes produced by the media and popular culture. It can be postulated that these images shape our landscapes of the mind – or in other words – our mindscapes.

I interpret urban images through subjective reflections and intersubjectively shared meanings. Although visual perception dominates the Western world-view, also other senses are important in the creation of our mindscapes. In this process it is essential to take into account the influence of the media and popular culture when spatial stereotypes and collective identities with place are discussed.

Sirpa Tani, Department of Geography, P. O. B. 4, FIN-00014 University of Helsinki, Finland.

Maisema kuuluu maantieteen peruskäsitteisiin, mutta mielenmaisemista on alettu puhua vasta viime vuosina. Käsitteen sisältö on vielä vakiintumaton. Sillä on viitattu sekä ympäristön havaitsemisen ja kokemisen subjektiivisuuteen (Raivo 1995: 13) että havaintojen ja kokemusten kulttuurisidonnaisuuteen (Karjalainen 1993: 36).

Näkemyks liittyy humanistisen maantieteen traditioon, jonka mielenkiinnon kohteena ovat ne tavat, joilla ihminen luo ympäröivästä tilasta itselleen ainutlaatuisen paikan. Ilot ja surut, toiveet ja pelot sekä faktat ja fiktiot luovat yksilölle paikan, joka täytyy henkilökohtaisilla merkityksillä. Ihminen elää paikkaansa, mutta myös paikka elää hänessä.

Ihmistä ympäröi ulkopuolella oleva maailma, johon hänen tietoisuutensa on aina sidottu. Paikan henkilökohtainen kokeminen ei sulje pois ympäröivän kulttuurin vaikutusta merkitysten muodostamisessa. Yksilöllinen tietoisuus ei luo merkityksiä tyhjiössä, vaan kaikki elämisaailmassa vaikuttavat tavat, uskomukset ja instituutiot vaikuttavat myös siihen, millaisena ihminen paikkansa kokee (Karjalainen 1993: 36). Mielenmaisema määrittänyt tämän ajattelun mukaan henkilökohtaiseksi mutta samalla ympäröivän elämisaailman konteks-

tiin sidotuksi spatiaaliseksi mielikuvaksi.

Paikka ja elämisaailma korostavat ihmisen subjektiivista ympäristön kokemista ja paikkojen ainutlaatuisuutta. Samalla paikka voidaan kokea myös yhteisenä muiden samaa paikkaa elävien kanssa. Tämä kuulostaa ristiriitaiselta. Jos paikka on jokaiselle oma, mikä on se paikan käsite, josta humanistimaantieteilijät puhuvat tutkiessaan esimerkiksi tiettyä maantieteellistä aluetta sen asukkaiden arkielämän näyttämönä? Kuinka paikka voi olla samanaikaisesti sekä äärimmäisen yksityinen kokemus että toisten kanssa jaettu elämistila?

Alueellinen identiteetti liittyy ihmiset tilaan ja tekee siitä paikan. Jonnekin kuuluminen on subjektiivinen kokemus, mutta alueellisen identiteetin muodostumiseen vaikuttavat myös "jaettu" kokemukset, yhteiset näkemykset paikan luonteesta ja sen erityispiirteistä. Kollektiivisen paikan kokemisen voi saada aikaan tietyllä alueella asuvien ihmisten yhteinen historia, mikä aikaisemmin oli mahdollista etenkin maaseutuyhteisöissä vahvan kotiseutuun kiinnittymisen ja vähäisen liikkumisen takia. Kaupungistumisen ja muuttoliikkeen voimistuessa tällaista yhteistä kokemustaustaa ei enää synny yhtä helposti.

Paasin (1984a: 125–150) mukaan alueellisen identiteetin syntymiseen vaikuttavat myös joukkotiedotus, alueellinen kirjallisuus ja kouluopetus, jotka muokkaavat alueen asukkaiden käsityksiä omasta ympäristöstään. Syntyy niin sanottuja yleisiä mielipiteitä alueen luonteesta tai paikan hengestä. Paasi (1984b: 113) on erotellut alueellisen identiteetin paikkaidentiteetistä suoraviivaisesti. Hänen mukaansa ”paikkaidentiteetti viittaa yksilölliseen kokemiseen, joka muotoutuu ihmisen jokapäiväisen olemisen rutiineissa, alueellinen identiteetti taas kytkeytyy selvemmin yhteisölliseen, kollektiivitajunnalliseen kokemiseen”. Tällainen näkökulma rajaa tutkimuksista identifioitumisprosessin kokonaisvaltaisuuden ja laaja-alaisuuden. Millä perusteella voisimme väittää, että ihmisen kiinnittyminen paikkaan tapahtuisi pelkästään paikkaan liittyvien suorien subjektiivisten kokemusten kautta, ja toisaalta kuinka voisimme unohtaa alueelliseen identiteetin piiriin kuuluvan yksilöllisen kokemuksen merkityksen – kollektiivisen kokemuksen rinnalla? Tämän perusteella puhunkin alueellisesta ja paikkaidentiteetistä yhdessä. Haluan korostaa sitä jatkuvasti muuttuvaa ja vuorovaikutteista suhdetta, joka yksilön kokemuksen ja hänen ulkopuoleltaan tulevan ”kollektiivisen tajunnan” muodostamien mielikuvien välillä on. Alueet ja paikat elävät meissä, ne muuttavat meitä, me niitä.

Mielenmaisema sisältää Porteousin (1990: 17) mukaan sekä aistitut että metaforiset maisemat. Aistihavaintoihin perustuva kokemus korostaa mielenmaisemien subjektiivisuutta, ja metaforinen maisema viittaa kulttuurin tuottamiin jaettuihin merkityksiin. Määrittelen mielenmaiseman ihmisen mielessä syntyväksi paikkaan liittyväksi mielikuvaksi (Tani 1995: 33). Mielenmaisema sisältää subjektiiviset, oman arkielämän kautta syntyvät käsitykset paikoista, mutta myös intersubjektiiviset paikkaan liitetyt mielikuvat. Mielenmaisema ei välttämättä liity aistein havaittavaan ympäristöön. Toiset ihmiset vaikuttavat siihen, miten yksilö kokee ympäristönsä. Myös media tuottaa mielenmaisemien rakennusaineita. Median ja laajemmin populaarikulttuurin tutkimus onkin keskeisessä asemassa mielenmaisemia tutkittaessa.

Vaikka mielenmaiseman merkitys ja sisältö on vielä vakiintumaton, se on käsitteenä tarpeellinen yhdistäessään subjektiivisen kokemuksen ympäristön intersubjektiivisiin tulkintoihin. Yksityisen ja kollektiivisen kokemuksen limittäisyys tiivistyvät mielenmaisema-käsitteessä.

Tässä artikkelissa tulkiten mielenmaisemia kolmen näkökulman kautta. Ensinnäkin mielenmaisemien syntymiseen vaikuttaa aistittu ympäristö, maailma sellaisena kuin se aistien välityksellä koetaan. Toiseksi mielenmaisemat rakentuvat aina suhteessa aikaan. Menneisyudessa aistitut ja koetut

ympäristöt muuttuvat muistojen maisemiksi, jotka vaikuttavat siihen, millaiseksi nykyisyys tulkitaan. Kolmanneksi ympäröivä kulttuuri, tässä erityisesti media, vaikuttaa tulkintaamme ympäristöstä.

Aistiympäristöistä

Aistien välityksellä havaittua ympäristöä on totuttu pitämään todellisena. Maantieteen traditiossa näkeminen on ollut hallitseva havainnoimisen tapa, ja kuvaaminen on liittynyt kiinteästi tutkimuksen tekoprosessiin. Keskustelu postmodernismista on muuttanut vähitellen myös maantieteellistä ajattelua. Aikaisempaa uskoa aistihavaintojen ja todellisuuden suoraan suhteeseen on alettu kritisoida ja representaation ja todellisuuden suhde on problematisoitu (Cosgrove & Domosh 1993: 31). Visuaaliset kokemukset ovat jatkuvasti lisääntyneet, mutta nähtyä on alettu tulkita yhä useammin suhteessa kulttuuriseen kontekstiinsa (Rodaway 1994: 160). Samalla on huomattu myös muiden aistien merkitys ympäristön kokemisessa.

Aistien merkitys on toki suuri, mutta on naiivia ajatella aistihavaintojen olevan tulkinnasta riippumattomia. Se mitä piirity verkkokalvolle ja kulkeutuu sieltä aivojen näköaistinkeskukseen, ei suinkaan ole se, minkä luulemme näkevämme. Havaitseminen on aina sidottu aikaisempiin kokemuksiin ja ympäröivään kulttuuriin (Kuusamo 1990: 11–19).

Näkemisen merkitys on korostunut erityisesti perseptiotutkimuksissa, mutta myös perinteinen maisemamaantiede on ollut selvästi visuaalisesti orientoitunut. Maisema on ajateltu sitä katsovan ihmisen ulkopuolella olevaksi näkymäksi. Katsominen luo maiseman, sillä ilman havaintoja tekevää subjektia ei olisi myöskään havaittavaa maisemaa.

Poutapilvet pilkkovat sinistä taivasta. Ikkunani alapuolella rapattu seinä, jonka väriä kutsutaan virallisesti roosaksi, näyttää suorassa auringonpaisteessa haalean vaaleanpunaiselta. Alhaalla kadulla sininen bussi, valkoinen henkilöauto ja harmaa pakettiauto odottavat vuoroaan ruuhkaisen risteuksen ylitukseen. Pyörätietä reunustavat puut peittävät kulkijat rauhalliseen varjoon. Vastapäisen kaupan edessä keltaiset tarjouskyltit kerjäävät huomiota.

Yksi ensimmäisistä aistiympäristöjen tutkijoista oli J. G. Granö. Hän erotti lähiympäristön maisemasta eli kaukoympäristöstä. Granön (1930: 17) mukaan maisema nähdään, mutta lähiympäristö koetaan kaikkien aistien välityksellä. Kuulo-, haju- ja tuntoaisti vaikuttavat siihen, millaiselta ihmisistä ympä-

röivä tila vaikuttaa. Granön jälkeen äänimaisemien tutkimus on ollut maantieteessä satunnaista.

Ongelmina ovat olleet metodologian puutteellisuus ja äänimaisemien dynaaminen luonne (Pocock 1988: 54; Porteous 1990: 64). Porteous on halunnut lähestyä kaupunkimaisen asuinalueen äänimaisemaa, koska aikaisemmat tutkimukset ovat keskittyneet pelkästään maaseudun (esim. Ohlson 1976) tai toisaalta kokonaisten metropolien tutkimiseen. Tutkimuksessaan Porteous nauhoitti ympäristön ääniä, pyrki erottelemaan äänen lähteet ja mittaamaan niiden voimakkuudet. Tämän lisäksi hän tutki myös asukkaiden mielipiteitä lähiympäristön äänimaisemista. Porteous (1990: 60) havaitsi äänen luokittelun ja tunnistamisen olevan vaikeaa, koska ihmiset mielsivät kuulemansa äänet eri tavoilla. Ongelmista huolimatta Porteous korostaa äänimaisemien tutkimuksen tärkeyttä ja metodien edelleen kehittämistä. Subjektivistien mielikuvien merkitystä ei hänen mukaansa saa aliarvioida (Porteous 1990: 61; myös Pöyskö 1995: 92).

Sulkeutuva rautaportti rämähtää takanani. Kenkäni kopisevat asfaltoidulla jalkakäytävällä. Risteykseen saapuu kovalla vauhdilla autoilija, joka viime hetkellä kuulee lähestyvän ambulanssin sireenin. Jarrut kirkahtavat, ambulanssin ulina kuuluu jo seuraavan risteyksen kohdalla. Jatkan matkaani. Takanani juoksuaskeleet voimistuvat. Kadun toisella puolella haukkuu koira. Vieraisen karaokeravintolan avoimesta ovesta kuuluu illan tähden esittämänä ”muuten hän oli niin kuin yksi meistä vain, hän rokkia rakastaa ja öisiä ka-tuja ...”

Äänimaisemiin on alettu kiinnittää huomiota 1990-luvulla. Rodawayn (1994: 114) mukaan länsimaisissa kulttuureissa äänen merkitys tilan kokemisessa on kasvanut, mutta näkeminen pysyy hänen mukaansa kuitenkin hallitsevana ympäristön hahmottamisen tapana. Spatiaalisen ja sosiaalisen kokemuksen yhtenä tärkeänä ulottuvuutena äänet kuitenkin korostuvat.

Ääniin kohdistuva tutkimus on käsitellyt monia maantieteellisiä kysymyksiä äänimaisemien luokittelusta ja melun mittaamisista ympäristön äänimaiseman miellyttävyyden arviointiin (Houtsonen & Peltonen 1992). Suurin osa uusista tutkimuksista käsittelee musiikin maantiedettä. Susan J. Smith (1994) on korostanut musiikin merkitystä sosio-spatiaalisen tilan kokemisessa. Esimerkkeinä monista lähestymistavoista voidaan mainita musiikin merkitys paikkojen henkilökohtaisessa kokemisessa (Cohen 1995), kansallisen identiteetin muodostumisessa (Leyshon *et al.* 1995), tilan tuottamisessa (Valentine 1995), vallan ja vastarinnan representoimisessa (Kong 1995), paikallisen ja globaalien kulttuurin ja kulutuksen kohtaamisissa (Leyshon *et al.*

1995) ja paikkoihin liitettyjen mielikuvien ja stereotyyppien tulkittamisessa (Jarvis 1985; Woods & Gritzner 1990; Tani & Kopomaa 1995).

Myös haju- ja tuntoaisti vaikuttavat ympäristömielikuvien syntyyn. Tietty haju saattaa herättää voimakkaita muistoja, ja mieleen piirtyy elävästi mennyt, koettu maisema (Tuan 1974: 10). Hajujen aistiminen ja niiden miellyttäväksi tai epämiellyttäväksi kokeminen on usein sidottu tiettyyn kulttuurin traditioon (Rodaway 1994: 77–81). Usein hajujen kuvaajina ovat olleet ulkopuoliset, mikä kertoo selvästi hajuainin nopeasta turtumisesta. Arkipäivän ympäristön ominaishajua ei huomaa yhtä selvästi kuin havaitsijalle vieraan paikan hajumaisemaa. Smellscape-käsitteellä Porteous (1985: 359) korostaa hajujen paikkasidonnaisuutta. Hänen mukaansa hajumaisemien tutkiminen voisi keskittyä sekä fyysisen ympäristön havainnointiin ja mieltämiseen että sekundaarilähteiden kautta tehtäviin hajumaisemien tulkintoihin.

Pakokaasut tyhjäkäynnillä olevista autoista täytävät ilman. On vaikea hengittää. Paahtimolta leijuva kahvin tuoksu sekoittuu leipomon pullan tuoksuun. Bussipysäkillä parfyymipilvi ympäröi minut.

Tuntoaisti ympäristön hahmottamisessa on hyvin tärkeä, mutta maantieteilijöiden töissä se on otettu hyvin harvoin huomioon. ’Koskettamalla katsominen’ korostuu sokeiden tavassa hahmottaa lähiympäristöä (Pocock 1993: 13), mutta muuten tuntoaistin merkitys jää usein huomaamatta, koska se liittyy saumattomasti ja itsestäänselvästi ihmisen ja ympäristön välisiin suhteisiin (Rodaway 1994: 42). Tuntoaistimuksiin liittyvät esimerkiksi ihon aistien (kylmä, kuuma, kosketus, paine ja kipu) välittämä informaatio ympäristöstä. Sää, etenkin kosteus, lämpötila ja tuuli, vaikuttaa voimakkaasti ympäristön miellyttävyyteen tai epämiellyttävyyteen.

Talvella kotikatu tuntuu konkreettisesti. Palelen, vaikka luulin pukeneeni riittävästi päälle. Pakkanen nipistelee ensimmäisenä varpaitani, sillä kenkäni ovat kastuneet. Mereltä päin puhaltava armo-ton tuuli saa kyyneleet valumaan poskilleni.

Aika ja elämismaailma

Aistein havaittu ympäristö muodostaa elämismaailman perustan. Havaintojen tulkinta liittyy maailman merkityksiä, ympäristö muuttuu paikaksi. Paikkaan kiinnittyminen vaatii aikansa. Menneisyyden merkitykset muuttuvat muistoiksi, joihin nykyisyyttä peilataan. Paikat eivät pysy staattisina mielikuvina, vaan niiden sisältö muuttuu mielialo-

jen muuttuessa – ne elävät kokijansa elämänhistorian mukana.

Sivulliset ja osalliset ”näkevät” saman maiseman eri tavalla. Osalliselle maisema on paikka, osa itseä, mutta sivullinen tarkastelee sitä etäisyyden päästä (Relph 1976: 51). Hän kiinnittää huomiota maiseman visuaalisesti huomiotaherättäviin aspekteihin, mutta mitään henkilökohtaista suhdetta hänellä ei ole vieraaseen ympäristöön.

Ennen kuljin ystäväni luo bussilla tätä katua pitkin. Maisemat vilisivät ikkunassa. Opin tuntemaan reitin ja ehdin katsomaan tarkemmin niitä kortteleita, joissa bussi pysähtyi. Tiesin, että tästä vielä kaksi pysäkinväliä ja olisin perillä.

Sivullisuuden tunne tulee havainnolliseksi turistin tavassa katsoa itselleen uutta maisemaa. Hän viettää viikon vieraassa kulttuuriympäristössä noudattaen omia lomarutiinejaan. Turisti tutustuu maisemiin, nähtävyyksiin ja ihmisten elämänmenoon valmiin kaavan mukaan. Hän tarkastelee ympäristöään kuin lasiseinän läpi. Maisemat vilisevät ohii bussin ikkunasta. Pikaiset pysähdykset on suunniteltu ”kokemusten” ikuistamista varten. Turisti tulkitsee katseellaan maisemaa mielessään olevien ennako-oletusten kautta (de Certeau 1988: 111–114; Urry 1990). Matkailuesitteestä tuttu maisema tunnistetaan muiden joukosta, ja bussi pysähtyy: fotostop. Jos ennakkoon mieliin painuneita ”tyypillisiä” maisemia tai ”tyypillistä” paikallisväestöä ei löydy, turisti pettyy.

Muistot luovat paikkaan perspektiivin. Etäisyyden – sekä temporaalisen että spatiaalisen – päästä katsottuna paikka näyttää erilaiselta kuin tässä ja nyt (Tuan 1975: 208; Karjalainen 1988: 99). Tutut paikat, esimerkiksi lapsuuden maisemat, muuttuvat vuosien kuluessa, ja nykyisyyden ja menneisyyden yhteensopimattomuus voi aiheuttaa katkoksen. Muistojen paikkaa ei enää löydy, mutta se voi jatkaa elämäänsä kokijansa mielessä.

Myös uusi ympäristö voi muuttua omaksi. Kokemukset, odotukset ja unelmat kiinnittävät meidät uusiin maisemiin. Arkielämän rutiinit tutustuttavat meidät ympäristöön, joka muuttuu merkitykseltömästä tilasta omaksi paikaksemme.

Muutin tähän taloon muutama vuosi sitten. Ensimmäinen visuaalinen viehäytys: sympaattinen jugenditalo, jonka huoneissa katto on korkealla. Sitten hämmästyksellä kadun ja sisäpihan todellisuuksien suuresta erosta: kadun puolella vilkas liikenne ja vastapäätä ruma elementtitalo; sisäpihalla rauhallinen vihreys ja pysähtynyt tunnelma. Ensimmäisinä öinä totutellin ulkoa kuuluvan liikenteen rytmiin ja yläkerran samojen pyykinpesuintoon. Nyt tuskin kuulen samoja ääniä, vaikka tiedän niiden olemassaolosta. Olen kotiutunut tähän taloon.

Arkinen elämisaailma pysyy helposti itsestään selvyynä, kulissina jokapäiväisissä toimissa. Paikkaa eletään, mutta sitä ei tarvitse jatkuvasti ajatella. Ainoastaan silloin, kun jokin siinä muuttuu, pysähdymme katsomaan – ja hetkessä arkinen paikkamme on muuttunut muistoksi.

Populaarikulttuuri ja media maantieteellisessä tutkimuksessa

Kaikkiin paikkoihin, jotka elävät mielessämme, meillä ei välttämättä ole suoraa kontaktia. Muistojen lisäksi myös toiveet, pelot, unet ja unelmat vievät meidät paikkoihin, joita emme voi aistein havaita. Mielenmaisemien syntyyn vaikuttavat henkilökohtaisten kokemusten ja aistein havaitun ympäristön lisäksi myös epäsuorat spatiaaliset representaatiot. Kulttuurin tuotteet ja muiden ihmisten mielikuvat vaikuttavat siihen, millaisena me koemme ympäristön. Populaarikulttuurin tekee erityisen mielenkiintoiseksi sen tuotteiden laaja ja nopea leviäminen ja suuri vaikutus ihmisten elämisaailmaan.

Taiteen tutkiminen on vakiintunut maantieteessä, mutta populaarikulttuurin tutkimus on pysynyt marginaalisena. Tämä liittyy toisaalta havaitun todellisuuden korostettuun asemaan (maantieteen asemaan luonnontieteenä), toisaalta tieteen ja taiteen usein kompleksiseksi koettuun suhteeseen ja erityisesti korkeakulttuurin ja muun kulttuurin erilaiseen arvostukseen.

Populaarikulttuurin rinnalla puhutaan usein massakulttuurista, joukkoviestinnästä ja mediasta. Populaarikulttuurilla tarkoitetaan sananmukaisesti ilmiöitä, jotka ovat laajan ihmisjoukon suosiossa, mutta joita ei lueta kuuluvaksi perinteiseen kansakulttuuriin eikä toisaalta taiteena pidettyyn korkeakulttuuriin (Knuuttila 1994: 18). Taiteen ja populaarikulttuurin raja on kuitenkin keinotekoinen. Monet populaarikulttuurin osa-alueet, esimerkiksi niin sanottu taide-elokuva, voidaan käsittää myös taiteen osa-alueeksi.

Massakulttuuri tarkoittaa populaarikulttuurin erityismuotoa, joka pyrkii mahdollisimman laajolle kansainvälisille markkinoille. Tämän seurauksena sen tuotanto ja välitys on voimakkaasti keskittynyt ja kaupallistunut (Koistinen *et al.* 1995: 11). Myös joukkoviestinnän käsite sisältää ajatuksen yhtenäisestä yleisestä, viestejä passiivisena vastaanottavasta massasta. Media sen sijaan viittaa viestimiin laajemmin liittämättä niihin automaattisesti oletusta suurista vastaanottajajoukoista. Media käsitteenä kattaa sähköisten viestimien lisäksi myös esimerkiksi lehdistön.

Populaarikulttuurin tutkimuksella olisi sisällöltään ja merkittävyydeltään paljon annettavaa kult-

tuuriselle maantieteelle. Median merkitys on tunnustettu 1970-luvulta lähtien, mutta vasta 1980-luvulla alettiin määrätietoisemmin etsiä maantieteellisiä media- ja populaarikulttuurin tutkimuksen lähestymistapoja.

Kokoomateoksissa *Geography, the media & popular culture* (Burgess & Gold 1985) ja *Place images in media* (Zonn 1990) on tuotu vahvasti esiin erilaisia maantieteellisiä median ja populaarin lukutapoja. Behavioraalisen maantieteen piirissä kiinnostuttiin yksilön ulkopuolelta tulevan informaation vaikutuksesta ympäristön mieltämiseen. Tutkijat erottivat jyrkästi toisistaan suoriin kokemuksiin perustuvan informaation ja sekundaari-informaation ja pitivät suoria kokemuksia selvästi muuta informaatiota tärkeämpinä. Ankara polarisointi sisälsi myös arvoasetelman: yksilön omat, havaintoihin perustuvat ympäristökokemukset miellettiin positiivisiksi, mutta muualta tulleet ympäristömielikuvat leimattiin helposti huonoiksi, vähingollisiksi (Burgess & Gold 1985: 7). Sekundaari-informaation määrää ja merkitystä pidettiin marginaalisena verrattuna suoriin kokemuksiin.

Suorien ja välillisten ympäristökokemusten erotteleminen sai aikaan kommunikaation ja median huomioon ottamisen maantieteellisissä tutkimuksissa. Burgess & Gold (1985: 8) ovat jakaneet ennen 1980-luvun puoliväliä tehdyt maantieteelliset mediatutkimukset kahteen ryhmään sen mukaan, ovatko ne keskittyneet media- ja kommunikaatiovirtojen määrän ja suuntautumisen tutkimiseen vai median välittämän spatiaalisen informaation sisällön analysointiin.

Sisällön analyysi ja sen vaikutus yksilön tai ryhmän paikkaan liittämiin mielikuviiin on esiintynyt monella tavalla mediatutkimuksissa. On haluttu korostaa yksilön aistihavaintojen primaarisuutta, jolloin median välittämää informaatiota on lähestytty testaamalla sen suhdetta ”todellisuuteen”, toisin sanoen on analysoitu sitä, kuinka oikeaa kuvaa tiedotusvälineet ovat luoneet kuvaamistaan alueista. Tutkimukset ovat käsitelleet esimerkiksi siirtolaisille tarjottua informaatiota tuntemattomasta kohdealueesta ja verrattu sitä kohteen ”todellisuuteen”.

Stereotyyppiä ja jaettuja mielikuvia

Burgess & Gold (1985: 9) erottavat toisistaan paikkaan liittyvien mielikuvien ja toisaalta paikkaan liitettyjen stereotyyppien tutkimisen. Heidän mielestään mielikuvat (images) perustuvat oleellisesti kokemuksenvaraiseen tietoon, mutta stereotyyppit ovat yksinkertaistettuja yleistyksiä ihmisistä ja paikoista. Stereotyyppien taustalla vaikuttaa nimen omaan sekundaari-informaatio.

Mielikuvien ja stereotyyppien selvin ero on toistossa. Tiettyyn kohteeseen voidaan liittää mielikuvia, jotka sisältävät voimakkaita yleistyksiä ja kärjistyksiä. Jos ne poikkeavat niistä tavoista, joilla kohdetta yleensä kuvataan, ne jäävät vain satunnaisiksi mielikuviksi. Jos monet eri tahot liittävät kyseiseen paikkaan samanlaisia kärjistettyjä mielikuvia toistuvasti, muodostuu vähitellen vakiintuneita tapoja, jolla paikasta puhutaan. Mielikuvasta on syntynyt stereotyyppiä, jolla paikkaa voidaan markkinoida tai jota toistamalla paikan maine saattaa huonontua.

Alueen maine saattaa perustua tosiasioihin, mutta alueen muuttuessa usein sen maine muuttuu todellisuutta hitaammin. Esimerkkinä tästä tarkastellen Kallion kaupunginosaa Helsingissä. Kallio kasvoi kaupungin laidalle 1870-luvulta lähtien, kun maaseudulta muuttaneet työläisperheet asettuivat sinne asumaan. Sörnäisten satama ja teollisuusalue työllistivät lähiseudun asukkaita. Vuosisadan alussa asemakaavoitus ja kivitalojen rakentaminen alkoivat muokata Kalliota nykyisen kaltaiseksi, tiheästi rakennetuksi kaupunginosaksi. Väestönkasvu alueella jatkui sotiin asti. Työväestön määrä suhteessa alueen koko väkilukuun säilyi hyvin suurena (Waris 1932/1973: 61–63; Mäenpää 1991: 7).

Pitkäsilta erotti aikoinaan työväenluokkaisen Kallion ja porvarillisen ydinkeskustan. Sillan ylitys merkitsi siirtymistä toisenlaiseen kaupunkitodellisuuteen.

Eivätkä ihmisetkään tuota rujoa maisemaa paljon parantaneet. Hakaniemen torin muijat, Pengerkadun putkan meluisat vieraat, Kallion kirjaston lehtisaleissa torkkuvat sänkiset puliukot, Kriminaalihuollon viiltoposkiset nuorukaiset tatuoituine hartioineen. Sillan toiselta puolelta alkoi aivan toisenlainen maailma: siellä olivat suuret kaupat ja tavaratalot, isot valkoiset talot, kauniit matkustajalait, vaaleat kirkot ja jättiläismäiset uhoilevat patsaat, siellä olivat kaikki korrektisti käyttäytyvät hyvinpukeutuvat ihmiset. (Kauranen 1994: 15–16)

Pitkäsillan pohjoispuoliset alueet, etenkin Kallio, alkoivat keskiluokkaistua 1980-luvun kuluessa (Mäenpää 1991). Alueelle muutti silloin runsaasti nuoria aikuisia, sekä yksin asuvia että lapsettomia pareja. Vaikka asuntojen keskimääräinen hintataso oli noussut kantakaupungissa 1980-luvun aikana huomasti, Kalliosta löytyi muita kaupunginosia halvempia omistusasuntoja.

Kallion negatiivinen maine alkoi ihmisten mielisissä saada uusia sävyjä. Alueen keskustaläheisyys ja omistusasuntojen runsas tarjonta lisäsivät sen vetovoimaa. Kallion sosiaalinen monimuotoisuus lisäsi monen asukkaan mielestä alueen mielenkiintoisuutta. Pultsarit saattoivat häiritä muiden asuk-

kaiden viihtyvyyttä, mutta monet myös korostivat heterogeenisyyden hyviä puolia – Kalliossa tuntui riittävän tilaa kaikille (Mäenpää 1991: 51).

Kallio leviää Pitkäsillan takana. Sen imussa ovat hävinneet arkikielestä Harju, Sörnäinen ja Alppila. Leviäminen kertoo Kallion kimalluksen suosista. Halvimmalla kantakaupungin sykkeeseen pääsee juuri siellä. Kallio vetää puoleensa myös ehtymättömällä charmillaan kaupungin puoliboheemia pintakermaa, joka kokonaisuudessaan on kovin viehtynyttä Kallion katoavasta työläisromanttisesta ilmapiiristä. Kallion kaduilla heille soi blues ja Karhupuiston juopot ovat vain pittoreski yksityiskohta ympäristössä. (Saariaho 1991)

Kallion identiteetti ja siihen liitetyt mielikuvat ovat niin voimakkaita, että Kallio laajenee ihmisten puheissa kauas varsinaisten rajojensa ulkopuolelle. Naapurikaupunginosista puhutaan yhä useammin Kalliona. Myös paikallislehdet vahvistavat samaa kehitystä. Kallio-Seuran julkaisemaa *Kallion Linja* -lehteä jaetaan Kallioon, Alppiharjuun ja Vallilaan, ja *Kallio ja ympäristö* -lehteä edellä mainittujen kaupunginosien lisäksi myös Itä-Pasilaan.

Harjun aluetta, joka kuuluu virallisesti Alppiharjun kaupunginosaan, kutsutaan nykyään useimmiten Kallioksi. Vanha, viime vuosisadan loppupuolella syntynyt työläisväestön asuttama Harju on kadottanut oman identiteettinsä viime vuosikymmenten kuluessa.

Harjua halkoo Vaasankatu, jolla on vuosisadan alusta lähtien ollut huono maine. Alun perin köyhyys ja ahtaus kuvasivat vaasankatulaisten arkea. Harjun alueella oli monia ilotaloja, jotka kuitenkin lakkautettiin vuosisadan alussa (Koskinen 1990: 103). Rikollisuus ja väkivalta säilyivät pitkään sekä Vaasankadun todellisuudessa että sen maineessa – katua on kutsuttu aikaisemmin ”puukkoaluevaldiksi”. Myös alkoholin katukauppa kuuluu Vaasankatuun liitettyihin kestmielikuviin.

Kun nyt kerran on puhe Vaasankadusta, ei voi jättää mainitsematta sen entistä mainetta varmana viinansaantipaikkana, vaikkakaan nykyiset vaasankatulaiset eivät siitä kovin pitäisikään. Tavattiin sanoa, että mitä Vaasankadulta ei saanut, sitä ei saanut koko Suomesta. (Hackzell 1988: 104)

Pimeän viinan myynti jatkui Vaasankadulla aina 1980-luvun loppupuolelle saakka. Ravintoloiden aikaisten sulkemisaikojen jälkeen liikenne Vaasankadulla pysyi vilkkaana. Paikallisten asukkaiden mielissä Vaasankatu oli kuitenkin rauhoittunut huomattavasti. Vanhat, rappauneet puutalot purettiin 1960-luvulla uusien kerrostalojen tieltä, minkä jälkeen katukuva siistiytyi ja alueen maine alkoi parantua. Asukkaiden haastattelujen (Alppila 1974)

mukaan todellisuus olikin 1970-luvulla huomattavasti alueen mainetta valoisampi.

Gentrifikaatiokehitys alkoi näkyä 1980-luvun loppupuolella myös Harjussa. Omistusasuntojen suhteellinen osuus lisääntyi ja väestön koulutustaso nousi (Helsinki alueittain 1993: 80). Keskiluokkastuminen alkoi lisätä Vaasankadun ja ympäristön vetovoimaa esimerkiksi asuntomarkkinoilla. Huono maine ei ehkä kadonnut ihmisten mielistä, mutta siitä ei enää puhuttu yhtä ahkerasti kuin ennen.

Viime vuosina Kallion ja Alppiharjun tilanne on muuttunut nopeasti. Alueen näkyminen julkisuudessa lisääntyi, kun Helsingin Sanomat uutisoi näyttävästi itämafan toiminnasta ja venäläisten ilotyttöjen käytössä olleista asunnoista marraskuussa 1993 (HS 1.11.1993).

Helsingissä on poliisin mukaan ainakin parikymmentä yksityisasunnoissa toimivaa venäläisten tai virolaisten pyörittämää tyttöpaiikkaa. Kallion suunnalla paikkoja on Porvoonkatu 3:ssa ja 5:ssä, Kirstinkadun ja Alppikadun kulmatalossa ja Hakaniemenkadulla. Hämeentiellä on useita, samoin Fleminginkadulla muun muassa Fleminginkatu 23:ssa ja 25:ssä. (HS 1.11.1993)

Vuoden 1993 kesällä kortteliralli vilkastui öisellä Vaasankadulla, mikä johti läpiajokieltoon. Kiellon jälkeen Vaasankatu rauhoittui, mutta ralli siirtyi välittömästi Fleminginkadulle ja Aleksis Kiven kadulle. Samoihin aikoihin myös prostituoidut alkoivat näkyä entistä useammin katukuvassa. Vuoden 1995 kesällä prostituoidut olivat siirtyneet lähes pelkästään Aleksis Kiven kadulle. Alkoi vilkas keskustelu, joka levisi sanomalehtiin ja televisioon.

Minihame paljastaa paljon, kun vaalea nainen kävelee Aleksis Kiven kadun ja Fleminginkadun risteykseen lämpimässä elokuun yössä. Mies ajaa auton naisen viereen välittömästi. Nainen nousee autoon ja mies kaasuttaa pois. Muut miehet jatkavat tarkkailuaan ja ajavat samaa kierrosta. Äkkiä autoja on jo katkeamaton jono. Maksullisia naisia etsivien kymmenien miesten mukana ajelevat poliisit ja sutenöörit. Naisia kerääntyy kadulle lisää. Jokaoinen kaupankäynti on alkanut. (IL 4.9.1995)

Aleksis Kiven kadun ympäristössä elää rinnakkain useita todellisuuksia. Julkisen keskustelun ja omien arkikokemusten perusteella tulkitseen Aleksis Kiven kadun näyttämöksi, jolla kuusi erilaista intresiryhmää kohtaa toisensa. Lehtien palstoilla näistä on äänekkäimmin esiintynyt niin sanottujen *asukasaktivistien* ryhmä, joka partioi kadulla laske-massa liikennettä ja kirjaamassa korttelia kiertävien autojen rekisterinumeroita.

Tämä ei ole meille moraalinen ongelma. Nämä saivat jatkaa tätä meidän puolestamme kaikessa rauhassa jossakin muualla. Nyt kadun varrella asuvat tavalliset ihmiset eivät saa nukkua öitään rauhassa. (IL 4.9.1995)

Myös *prostituoidut* ovat useissa haastatteluissa keroneet Aleksis Kiven kadun tilanteesta. Heidän näkemyksensä mukaan asukasyhdistyksiin kuuluvien aktivistien reaktiot ovat liioiteltuja.

Monet täällä tuntevat meidät jo ja monet tavalliset rouvatkin moikkaavat tavatessaan. Ihmiset ovat ylipäänsä ystävällisiä. Suomalaisesta miehestä minulla on hyvin positiivinen kuva, he ovat kohteliaita ja asiallisia. Ei uskoisi heidän häiritsevän täällä liikkuvia muita naisia. Sitäpaitsi ei kukaan pysähtyisi minunkaan kohdalleni, jos olisin täällä vaikkapa urheiluasussa, pitkään turkkiin kietoutunut Anna näpöyttää. (Alueuutiset 8.1.1996)

Kolmantena tärkeänä ryhmänä ovat prostituoitujen palveluksia käyttävät *autoilijat*, joiden toimia on kritisoitu runsaasti. Yleensä he pysyttelevät autojensa takaamassa suojassa, mutta jotkut heistä ovat suostuneet kommentoimaan lehdille osallistumistaan kortteliralliin.

En osaa sanoa, mikä siinä kiinnostaa. Jokin siinä vetää puoleensa, mutta olen yrittänyt päästä siitä irti, Matti sanoo. (IL 4.9.1995)

Neljäntenä ryhmänä voidaan erottaa ne satunnaiset kulkijat, jotka runsaan mediahuomion houkuttelemina ovat tulleet katsomaan, miltä suomalainen punaisten lyhtyjen alue näyttää. Heitä kutsuttakoon *turisteiksi*. Viidentenä ryhmänä, suurimpana mutta myös hiljaisimpana, ovat niin sanotut *tavalliset asukkaat*, jotka elävät arkeaan Aleksis Kiven kadulla tai sen ympäristössä. Heidän elämäänsä julkinen keskustelu katuprostituutiosta vaikuttaa joskus konkreettisesti.

Fleminginkadulla meno on remuisempaa. Naapuri kertoo, että sen jälkeen, kun tyttöpaikan osoite kerrottiin lehdessä, ovat ohikulkijat alkaneet katsoa ylöspäin ja etsiä merkkejä syntisestä elämästä. (HS 3.11.1993)

Kuudentena ryhmänä voidaan pitää *viranomaisia*, lähinnä poliisia, joka sekä valvoo alueen tilannetta että antaa usein julkisuudessa lausuntoja korttelirallista ja katuprostituutiosta. Poliisin suhtautumisen sanelee pitkälti laki, jonka mukaan prostituutio ei ole kiellettyä, mutta paritus sen sijaan on.

Rikospoliisin mukaan tilanne Aleksis Kiven kadun ilotyttömarkkinoilla on melko vakiintunut. Rikospoliisin tietoon tulevia hankaluuksia on

melko vähän. Asiaan vaikuttaa varmasti, että poliisipartiot valvovat tulenarkaa tilannetta jatkuvasti. Sutenöörit tietävät, että väkivalta on paha bisnekselle. (IL 4.9.1995)

Edellä kuvattujen kuuden ihmisryhmän käsitykset Aleksis Kiven kadun todellisuudesta poikkeavat toisistaan radikaalisti. Arkisen elämismaailman ja toisaalta median tuottamien mielikuvien tulkinta tuo esiin kaupunkiympäristön monipuolisuuden ja jaettujen mielikuvien vaikutuksen ihmisten omaan elämään. Mielikuvista syntyy mielenmaisemia, jotka vaikuttavat siihen, miten me aistimme ympäristön. Suoran havaitsemisen ja sekundaarin informaation välillä ei olekaan enää rajaa. Henkilökohtainen ja jaettu ympäristön kokeminen kohtaavat mielenmaisemissamme.

Lopuksi

Mielenmaisemat muodostuvat sekä suorista havainnoista että epäsuorista ympäristöön liittyvistä mielikuvista. Myös muistot liittyvät elämiimme paikkoihin merkityksiä, tuovat mielenmaisemiimme syvyyttä. Henkilökohtaisen ja jaetun kokemuksen tulkinnassa mielenmaiseman käsite tuo uusia ulottuvuuksia humanistisen maantieteen ja populaarikulttuurin tutkimisen välillä.

Oman arkisen elämismaailmani keskipiste sijaitsee Fleminginkadun ja Aleksis Kiven kadun kulmassa. Muutaman vuoden aikana vieraasta korttelista on tullut minulle koti, henkilökohtainen ja tärkeä paikka. Samaan aikaan kotini ympäristö on muuttunut nopeasti. Julkinen keskustelu ”Suomen ainoasta ilotyttökadusta” on vaikuttanut omaan arkeeni.

Kun Helsingin Sanomat uutisoi talon tarkkuudella kaupungin ilotyttöpaikoista, huomasin ohikulkijoiden tutkivan taloamme uudella mielenkiinnolla. Punaiset verhoni vaihtuivat pian hillitympiin vihreisiin. Edellisenä kesänä olin tottunut liikenteen rytmiin ikkunani alla ja huomannut rauhallisuuden, joka alkoi ennen puoliyötä viimeisen bussin kuljettua ohi. Nyt tilanne muuttui. Illan hämärtyessä liikenne vain vilkastui, ja ohi matelevien autojen keskeytymätön jono jatkoi kulkuaan pitkälle aamuyöhön. Kadulla huomasin, että korttelirallissa lähetetyt ja vastaanotetut viestit eivät useinkaan kohtaa toisiaan. Korkea ikä tai arkinen pukeutuminen eivät vaikuta autoilijoiden reaktioihin. Jokainen nainen huomataan. Lähikorttelista eräs likeyritys muutti jonnekin keskustaan alueen huontuneen maineen vuoksi.

Henkilökohtainen esimerkkini valaisee mielenmaisemien moniulotteisuutta. Arjen elämismaailmani tekee ajan kuluessa ympäristöstä henkilökoht-

taisen paikan. Samalla ulkopuolelta tulevat mielikuvat vaikuttavat siihen, millaiseksi koen paikkani. Subjektiiiviset ja kollektiiviset mielikuvat kohtaavat syntyvässä mielenmaisemassa.

KIRJALLISUUS

- Alppila (1974). Vaasankatu tutkittiin tulevaisuutta varten. *Alppila* 4/1974.
- Alueuutiset* 8.1.1996. Aleksis Kiven kadun tytöt kaihtavat siirtymistä Teollisuuskadulle.
- Burgess, Jacquelin & John R. Gold (eds.): (1985). *Geography, the media & popular culture*. Croom Helm, London.
- de Certeau, Michel (1988). *Practice of everyday life*. University of California Press, Berkeley.
- Cohen, Sara (1995). Sounding out the city: music and the sensuous reproduction of place. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 20:4, 434–446.
- Cosgrove, Denis & Mona Domosh (1993). Author and authority. Writing the new cultural geography. *Teoksessa* Duncan, James & David Ley (eds.): *Place/culture/representation*, 25–38. Routledge, London.
- Granö, J. G. (1930). *Puhdas maantiede*. WSOY, Porvoo.
- Hackzell, Kaija (1988). *Viertotietä itään ja länteen. Helsingin vanhoja kortteleita* 3. Sanoma Osakeyhtiö, Helsinki.
- Helsinki alueittain* (1993). Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Houtsonen, Lea & Arvo Peltonen (1992). Helsingin paikat – kaupunkimiljöön tutkiminen didaktisena haasteena. *Terra* 104:3, 219–237.
- HS = *Helsingin Sanomat* 1.11.1993. Poliisi pelkää itämaarian havittelevan valtaa kiristämällä päättäjiä.
- HS = *Helsingin Sanomat* 3.11.1993. Iltatalo ei mullista kerrostalon elämänmenoa.
- IL = *Iltalehti* 4.9.1995. Maailman vanhin ammatti elää Helsingin yössä.
- Jarvis, Bob (1985). The truth is only known by Guttersnipes. *Teoksessa* Burgess, Jacquelin & John R. Gold (eds.): *Geography, the media & popular culture*, 96–122. Croom Helm, London.
- Karjalainen, Pauli Tapani (1988). Lähtökohtia siirtokarjalaisten paikkakokemusten tutkimiseksi. *Teoksessa* Jokipii, Mauno (toim.): *Tutkielmia sodanjälkeisestä asutustoiminnasta Suomessa. Jyväskylän yliopiston historian laitoksen julkaisuja* 13, 96–103.
- Karjalainen, Pauli Tapani (1993). From this place forward: geodiversity revisited. *Teoksessa* Karjalainen, Pauli Tapani (ed.): *Different geographies. Dedicated to Professor Juhani Hult on his 60th birthday*, 27–42. Institutum Geographicum, Universitas Ostiensis, Joensuu.
- Kauranen, Anja (1994). Kallion stigma. *Hiidenkivi* 4/94, 15–16.
- Knuutila, Seppo (1994). Kaiken kattava kulttuuri? *Teoksessa* Kupiainen, Jari & Erkki Sevänen (toim.): *Kulttuurintutkimus. Johdanto*, 9–31. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Koistinen, Tero, Erkki Sevänen & Risto Turunen (1995). Johdanto. Populaari- ja massakulttuurin tutkimisen lähtökohdista. *Teoksessa* Koistinen, Tero, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.): *Musta lammas. Kirjoituksia populaari- ja massakulttuurista. Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia* 8, 6–16.
- Kong, Lily (1995). Music and cultural politics: ideology and resistance in Singapore. *Transactions, Institute of British Geographers, New Series* 20:4, 447–459.
- Koskinen, Juha (1990). *Kallion historia*. Kallio-Seura, Helsinki.
- Kuusamo, Altti (1990). *Kuvien edessä. Esseitä kuvan semiotiikasta*. Gaudeamus, Helsinki.
- Leyshon, Andrew, David Matless & George Revill (1995). The place of music. *Transactions, Institute of British Geographers, New Series* 20:4, 423–433.
- Mäenpää, Pasi (1991). Kallion keskiluokkaistuminen 1980-luvulla. Työläisyhteiskunnan tuho? *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja* 1991:7.
- Ohlson, Birger (1976). Sound fields and sonic landscapes in rural environments. *Fennia* 148, 33–43.
- Paasi, Anssi (1984a). Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana. *Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja* 13.
- Paasi, Anssi (1984b). Alueellinen identiteetti ja siihen vaikuttavat tekijät – esimerkkinä alueellinen kirjallisuus. *Terra* 96:2, 113–120.
- Pocock, Douglas (1988). The music of geography. *Teoksessa* Pocock, Douglas (ed.): *Humanistic approaches in geography. Department of Geography, University of Durham, Occasional Papers* 22, 62–71.
- Pocock, Douglas (1993). The senses in focus. *Area* 25:1, 11–16.
- Porteous, J. Douglas (1985). Smellscape. *Progress in Human Geography* 9:3, 356–378.
- Porteous, J. Douglas (1990). *Landscapes of the mind. Worlds of sense and metaphor*. University of Toronto Press, Toronto.
- Pöyskö, Maru (1995). Öisen kaupungin äänimaisemia. *Teoksessa* Lähteenmaa, Jaana & Laura Mäkelä (toim.): *Helsingin yö*, 91–109. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Raivo, Petri J. (1995). Kulttuurimaiseman käsitteellistymisen maantieteellisessä tutkimuksessa. *Teoksessa* Karjalainen, P.T. & Petri J. Raivo: *Johdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmoniste* 21, 7–20.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion, London.
- Rodaway, Paul (1994). *Sensuous geographies. Body, sense and place*. Routledge, London.
- Saariaho, Jari (1991). Helsingin heimot. *City* 3/91, 28–30.
- Smith, Susan J. (1994). Soundscape. *Area* 26:3, 232–240.
- Tani, Sirpa (1995). Kaupunki Taikapeilissä. Helsingin elokuvien mielenmaisemat – maantieteellisiä tulkin-toja. *Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia* 1995:14.

- Tani, Sirpa & Timo Kopomaa (1995). Kolmannelta linjalta Kontulaan: tulkintaa pop- ja rocklyriikan Helsinki-kuvista. *Teoksessa* Schulman, Harry & Vesa Kanninen (toim.): Kaupunki kohtauspaikkana. Näkökulmia kulttuuriseen kaupunkitutkimukseen. *Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus C 33*, 143–158.
- Tuan, Yi-Fu (1974). *Topophilia. A Study of environmental perception, attitudes, and values*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Tuan, Yi-Fu (1975). Images and mental maps. *Annals of the Association of American Geographers* 65:2, 205–213.
- Urry, John (1990). *The tourist gaze. Leisure and travel in contemporary societies*. Sage, London.
- Valentine, Gill (1995). Creating transgressive space: the music of kd lang. *Transactions, Institute of British Geographers, New Series* 20:4, 474–485.
- Waris, Heikki (1932/1973). *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle*. Helsinki.
- Woods, Louis A. & Charles F. Gritzner (1990). "A million miles to the city": country music's sacred and profane images of place. *Teoksessa* Zonn, Leo (ed.): *Place images in media. Portrayal, experience, and meaning*. 231–254. Rowman & Littlefield, Savage, Maryland.
- Zonn, Leo (ed.): (1990). *Place images in media. Portrayal, experience, and meaning*. Rowman & Littlefield, Savage, Maryland.